skb
duurzame
ontwikkeling
ondergrond

DE NATUURLIJKE ALLIANTIE

van bodem, water en groen

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD 3

1 WAAROM? 4
- 1.1 SECTORAAL DENKEN 4
- 1.2 SECTORALE STRUCTUURVISIES 5
- 1.3 KLIMAATURGENTIE 6

2 NATUURLIJKE ALLIANTIE 7
- 2.1 WAT IS HET? 7
- 2.2 WAT KUN JE ERMEE? 8

3 HOE WERKT HET? 9
- 3.1 GEBIED CENTRAAL 9
- 3.2 VIJF STAPPEN 10

4 BIOGRAFIE 15
- 4.1 OORSPRONG 15
- 4.2 ALLIANTIEBENADERING 16

VOORWOORD

Het besef dat gebiedsontwikkeling een proces moet zijn waarin beheerders, overheden, private partijen en ondernemende bewoners nauw samenwerken, dringt langzaam door in Nederland. Een brede focus waarbij aandacht is voor vastgoed, landbouw, bodem én water is van belang om toekomstvast te ontwikkelen. Dit brengt nieuwe vormen van ontwikkeling met zich mee: kleinschalig en van onderop. En nieuwe manieren van financiering met een gedeeld opdrachtgeverschap.

Zo'n nieuwe aanpak betekent voor de deelnemende partijen een zoektocht. We worden uitgedaagd om ondernemerschap te tonen. Lef en durf om dingen uit te proberen, een eerste stap te zetten en kansen te verzilveren die anders blijven liggen.

Met de methode 'Natuurlijke Alliantie' geeft Waterschap Vallei en Veluwe invulling aan dit gezamenlijke proces. De methode biedt handvatten om de aspecten water, bodem, groen en klimaat vroegtijdig aan de orde te stellen in de ruimtelijke planvorming. De Natuurlijke Alliantie helpt bij het formuleren van een visie op de regio, stad en/of wijk en de relaties daartussen. Hiervoor zijn diverse instrumenten ontwikkeld die helpen zicht te krijgen op het natuurlijk systeem en hun waarde in de praktijk al hebben bewezen. Workshops met gebiedspartners ondersteunen hierbij. Het waterschap ervaart dat onze partners de benadering vanzelfsprekend vinden. De samenwerking met hen is als gevolg van deze methode verbreed en verdiept.

Voor het waterschap is de methode een huisstijl geworden. Ik hoop dat u na lezing van deze uitgave net zo enthousiast wordt als wij, zodat u deze werkwijze ook in uw gebied kunt gebruiken.

Tanja Klip-Martin
Dijkgraaf waterschap Vallei en Veluwe

WAAROM?

1

1.1 SECTORAAL DENKEN

De ruimtelijke planvorming in Nederland is sterk in beweging. Sinds de 60-er jaren van de vorige eeuw is sprake van een dominantie vanuit de economisch sterke belangen als bebouwing en infrastructuur.

Sectoren als water, groen/natuur en de bodem proberen vanuit hun eigen sector een plek binnen de ruimtelijke ordening te krijgen. Dit gebeurt in projecten, kennisprogramma's, nieuw beleid en instrumenten. Hierdoor is er inmiddels veel technische kennis aanwezig in Nederland.

Toch dringt die kennis maar moeizaam door in de gewone plannings- en uitvoeringspraktijken van gemeenten en waterschappen.
Steden en de waterschappen nemen zelf een steeds prominentere positie in en zoeken elkaar nationaal en internationaal op. De nadruk ligt daarbij veelal op de meer technische kennis binnen de verschillende sectoren en deelgebieden. Binnen die netwerken ontbreekt nog de kennis en het methodische kader om tot betere werkwijzen en gezamenlijke oplossingen te komen.

SECTORALE INTEGRATIE

Er zijn veel initiatieven voor gelegenheidsallianties (samenwerking tussen twee vakgebieden / sectoren) vanuit de sectoren, zoals 'water en natuur', 'energie en bodem' etc.. Deze kunnen lokaal goede uitwerkingen hebben, maar leiden generiek tot minder heldere keuze- en afwegingsmogelijkheden. Want hoe zit het dan bijvoorbeeld met 'bodem en natuur'?
Kennis van de andere sectoren is bij integrale planvorming onmisbaar. De oplossing blijkt namelijk vaak in het andere domein te liggen.

BUITEN TE ZIEN!

Het sectorale karakter van planprocessen is buiten vaak goed te zien. Elk aspect krijgt zijn eigen uitvoering, waardoor kansen voor de samenhang en integratie en daarmee voor de kwaliteit van de leefomgeving worden gemist.

Weinig afstemming tussen functies bovengrond

Weinig afstemming tussen functies ondergrond

Waterberging als 'badkuip' ipv goed ingepast in bosrijke omgeving

1.2 SECTORALE STRUCTUURVISIES

De gemeentelijke structuurvisies zijn dé ruimtelijke planinstrumenten voor integratie van verschillende sectoren en disciplines. Ze moeten ook de hoofdkeuzes helder maken voor bestuurlijke afwegingen en keuzen.

In de praktijk blijken maar weinig structuurvisies hiertoe geschikt. Een kleine inventarisatie geeft een aantal 'varianten'.

Variant 1: De structuurvisie wordt gebruikt als een inventarisatie van lopende plannen, die als het ware tegen elkaar aan zijn getekend.

Variant 2: De structuurvisie is opgezet als een lange lijst van aandachtspunten en deelvisies. Er is onvoldoende integratie en inzicht in de hoofdkeuzen.

Variant 3: Voor een gemeente worden verschillende structuurvisies gemaakt, bijvoorbeeld één voor de stad en één voor het landelijke gebied. De relaties tussen beide blijven grotendeels buiten beeld.

Variant 4: De structuurvisie wordt opgezet aan de hand van sectorale ruimtelijke aspecten. De structuurvisie vormt een casco van de gewenste ruimtelijke uitstraling, waarbinnen water, klimaat etc. om hun plekje moeten vechten.

Variant 5: De structuurvisie richt zich alleen op het eigen grondgebied. De rol van de gemeente in het regionale bodem- en watersysteem worden niet benoemd.

Het ideaal beeld: De structuurvisie geeft de relaties tussen de verschillende schaalniveaus weer (regio - stad - wijk/plek). Dit op basis van integratie van kennis van de verschillende sectoren. Er worden heldere keuzen gemaakt op hoofdlijnen. De plek kan variëren van grote plannen voor een wijk of een deel daarvan tot de achtertuin en de woning van een burger. Door ook het kleinste niveau te betrekken wordt de samenhang in het systeem duidelijk en kan de lijn naar het kleinste schaalniveau worden doorgetrokken.

Het sectorale plannen en uitvoeren komt voort uit de wens om sectoraal draagvlak te verkrijgen. Sectoren als wonen, economie, groen en natuur, water, recreatie, etc. zijn binnen de overheden maar ook daarbuiten veelal afzonderlijk georganiseerd.

Terwijl de verschillende sectoren zowel in de regio als de stad of in de wijk samenkomen en randvoorwaarde zijn voor succes. De horecaondernemer (economie) in het buitengebied kan alleen zijn bedrijf runnen wanneer de recreanten (recreatie) in de omgeving kunnen wandelen, fietsen etc. Daarvoor dient het gebied toegankelijk te zijn (infra) maar ook aantrekkelijk (groen en natuur). Sectorale planvorming leidt tot verlies van kwaliteit en zorgt ook voor economische schades.

Het is tijd om deze knelpunten op te gaan lossen.

1.3 KLIMAATURGENTIE

Het KNMI heeft scenario's ontwikkeld die een toelichting geven op vier verschillende mogelijke ontwikkelrichtingen van het klimaat. De scenario's zijn gebaseerd op een stijging van de temperatuur en op veranderingen in de luchtstromingspatronen boven West-Europa. Door meer westenwind worden de winters natter en zachter. Door meer oostenwind worden de zomers droger en warmer. Deze veranderingen hebben gevolgen voor de ruimtelijke inrichting van land en stad.

Hierbij een aantal voorbeelden.

WATERVEILIGHEID

In de winter is hogere rivierafvoer het gevolg van toenemende neerslag. In de zomer neemt de afvoer af door minder smeltwater en door een sterke toename van de verdamping.

- Robuustere dijken
- Compartimentering
- Vluchtpaden en plekken

WATEROVERLAST DOOR NEERSLAG

Veel gebieden hebben bij zware neerslag nu al te kampen met wateroverlast. Het aantal dagen per jaar met een grote hoeveelheid neerslag zal toenemen.

- Omgaan met overstroming van beken, sloten en kanalen.
- Omgaan met meer en vaker water op straat.
- Door extra grote fluctuatie van grondwater zijn extra robuuste voorzieningen nodig.

DROOGTE

Zomers kenmerken zich vooral door een relatief kleine hoeveelheid neerslag. De hoeveelheid neerslag in de zomer zal de komend decennia afnemen.

- Landbouw moet zich aanpassen met meer watervoorraad en andere teelsten.
- Beschermen tegen ongecontroleerde natuurbranden (men verwacht dat de kans op oncontroleerbare natuurbrand op de Veluwe, 2 tot 5x groter wordt, nu is die al 1:25 jaar).
- Bodemdaling door versnelde veenafbraak verminderen of 'inpassen'.
- Kwaliteit zwemwater borgen, want die wordt bedreigd door hogere watertemperatuur en meer blauwalgen.
- Algehele kwaliteit watersysteem op peil houden.

HITTESTRESS

- Stad voorbereiden op toename van tropische dagen (van week naar maand).
- Huizen inrichten op tropische nachten, die de arbeidsproductiviteit verminderen.
- In de stad zijn extra maatregelen nodig om het 'urban heat' effect op te vangen (stad 6 graden warmer dan buitengebied).

NATUURLIJKE ALLIANTIE

2

2.1 WAT IS HET?

De Natuurlijke Alliantie is een nieuwe methode voor ruimtelijke planvorming. De methode is nog niet klaar, en wordt in praktijkprojecten verder ontwikkeld.

De basisgedachte is heel eenvoudig: bodem, water en groen horen bij elkaar en moeten in trajecten van planvorming en uitvoering in samenhang behandeld worden.

Door het waarborgen van de integraliteit van bodem, water en groen ontstaat een effectief ruimtelijk planinstrument. De gevolgen van de klimaatverandering zijn zo immens, dat in een sectorale planvorming vele belemmeringen blijven bestaan en vele kansen worden gemist.

INKADERING

De doorwerking van de gedachte heeft veel consequenties, onder andere voor planprocessen, rollen, samenwerking en vaardigheden.

De Natuurlijke Alliantie is één van de drie allianties van de Alliantiebenadering. De Alliantiebenadering is een uitwerking van de Lagenbenadering, waarin een koppeling wordt gelegd tussen drie systemen/ allianties.

Naast de Natuurlijke Alliantie zijn dat:

- De Alliantie van Occupatie en Infrastructuur;
- De Alliantie van Mens en Maatschappij.

Deze twee Allianties blijven in deze brochure verder buiten beschouwing. De doorontwikkeling van de Alliantiebenadering wordt gecoördineerd door de Alliantievereniging (www.alliantievereniging.nl).

ALLIANTIEBENADERING

1 NATUURLIJKE ALLIANTIE

2 MENS EN MAATSCHAPPIJ

3 OCCUPATIE EN NETWERKEN

2.2 WAT KUN JE ERMEE?

Op verschillende wijzen zijn overheden en partijen met elkaar aan de slag om in hun praktijk gezamenlijk vorm en inhoud te geven aan een duurzame en klimaatbestendige planvorming.

GEMEENTE AMERSFOORT
Voor Amersfoort is de methode een handvat voor betere samenwerking tussen vakspecialisten van bodem, water en groen. Men heeft een visie ontwikkeld op de natuurlijke alliantie van Amersfoort, een basis voor de structuurvisie.

GEMEENTE RENKUM
De gemeente Renkum heeft de natuurlijke alliantie gekoppeld aan de netwerkstrategie als communicatie-instrument. De interactie tussen beide wordt doorontwikkeld in een dorpsontwikkelingsvisie voor Doorwerth.

GEMEENTE APELDOORN
De gemeente Apeldoorn heeft de methode gebruikt voor een visie op het dorp Ugchelen.

GEMEENTE URK
De gemeente heeft naar aanleiding van een workshop met de natuurlijke alliantie de structuurvisie aangepast. De ontwikkelrichting van het dorp is verschoven van de 'natte' oostelijke richting naar de 'droge' noordelijke richting.

GEMEENTE RHEDEN
Water, groen, bodem en klimaat zijn mede leidend geworden voor de structuurvisie van het dorp Velp aan de hand van de natuurlijke alliantie.

REGIO FOODVALLEY
Voor de natuurlijke alliantie van regio FoodValley is een visie gemaakt in opdracht van het waterschap Vallei en Veluwe. Dit plan is de eerste regionale visie met de methode. Nu wordt ook een visie opgesteld voor de natuurlijke alliantie van de regio Stedendriehoek.

WATERSCHAP VALLEI & VELUWE
De natuurlijke alliantie is voor waterschap Vallei & Veluwe de huisstijl geworden waarmee we de vroegtijdige en integrale inbreng van water, bodem, groen en klimaat borgen in ruimtelijke planvorming.

PROVINCIE GELDERLAND
De provincie heeft de natuurlijke alliantie in haar nieuwe Omgevingsvisie opgenomen. De provinciale klimaatateliers zijn met deze methode gestructureerd.

VAN HALL LARENSTEIN/ WUR
De natuurlijke alliantie wordt onderwezen in praktijkmodules.

MINISTERIE VAN I&M, DELTA-DEELPROGRAMMA NIEUWBOUW & HERSTRUCTURERING (DPNH)
Het ministerie ontwikkelt een kennisportaal voor klimaatadaptatie. De natuurlijke alliantie is een van de geadviseerde procesroutes. Men is tevens mede opdrachtgever van een lesmodule voor medewerkers van gemeenten en waterschappen. De natuurlijke alliantie is de methodische basis voor deze lesmodule.

HOE WERKT HET?

3

3.1 GEBIED CENTRAAL

Ruimtelijke planprocessen kunnen via verschillende routes worden gestructureerd. Enkele voorbeelden:

Vaak wordt uitgegaan van problemen of kansen in een specifieke buurt of wijk. Andere keren is de wens van een bepaalde groep richtinggevend. Ook kan het klimaat leidend zijn, bijvoorbeeld in regionale klimaatstrategieën. Soms ook wordt een economische route gevolgd.

De natuurlijke alliantie is een methode voor planprocessen, waarin het gebied centraal staat. Door het gebied centraal te stellen ontstaat ruimte voor de vroegtijdige inbreng van regionale en lokale deskundigen op het gebied van water, bodem, groen en klimaat.

Deze kennis is vaak zo specialistisch dat ze niet meer door een enkeling te begrijpen is. Dat verandert onder andere de rol van stedenbouwkundigen en landschapsarchitecten, die vroeger vaak de integratie voor hun rekening namen. Hun rol verandert van integrator tot regisseur.

De methode kent vijf stappen:

1. **Urgentie**
   Voor alle partijen dient helder te zijn wat de noodzaak (urgentie) is voor de gezamenlijke planvorming.
2. **Basisinformatie**
   Het gaat hier om het inventariseren van de kennis en informatie om het systeem en zijn omgeving te kunnen begrijpen. De huidige situatie maar ook de historische ontwikkelingen. Verder om de actuele wensen en plannen van de verschillende partijen en burgers.
3. **Vergezicht**
   Op basis van de kennis bepalen van de kernwaarden en mogelijkheden van synchronisatie, waarmee een gezamenlijke visievorming kan plaatsvinden.
4. **Opgaven**
   Regionale en lokale expertsbepalen samen in klimaatateliers de regionale opgaven.
5. **Strategie**
   Het ontwikkelen van een handelingsperspectief met een implementatiestrategie.

Na de 5e stap worden verschillende sporen bewandeld, afhankelijk van ondermeer de problematiek en de bestuurlijke context.
In het schema zijn drie sporen opgenomen:

A. Specifieke projecten voor bodem, water en groen
B. Doorwerking in beleid, zoals een structuurvisie. Hierbij komt ook naar de afstemming of integratie met andere allianties aan de orde,: de alliantie van Occupatie en Netwerken én de alliantie van mens en Maatschappij.
C. Overige sporen, zoals de samenwerking met terreinbeheerders of met bewoners en gebruikers.

Dit alles leidt tot concrete acties met betrekking tot aanleg, beheer, onderhoud, exploitatie etc.. Deze folder gaat in de op de 5 stappen van het schema.

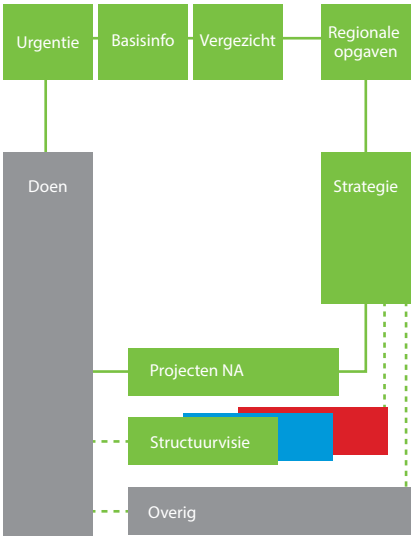

3.2 VIJF STAPPEN

STAP 1: URGENTIE

Wat gaat er gebeuren?

De **Klimaateffectatlas** is een website van KNMI, Alterra, DHV/ Deltares en Geodan. In de atlas is veel informatie te vinden over de klimaatveranderingen en de gevolgen van die veranderingen voor Nederland.

Via allerlei deelkaarten zijn de gevolgen inzichtelijk gemaakt van bijvoorbeeld meer warmte en meer neerslag.

De gegevens kunnen worden samengevat in een **Weerbericht 2050**. Via enkele tabellen worden de lokale effecten van klimaatverandering inzichtelijk gemaakt.

Aantal tropische dagen Rheden

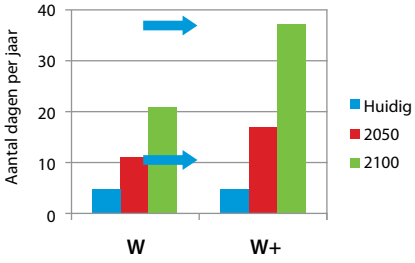

Waar gaat dat gebeuren?

Op een regionale **kwetsbaarhedenkaart** is te zien welke zones en gebieden gevoelig zijn voor mogelijke overlast en schade. Bijvoorbeeld door teveel neerslag, kwelwater, droogte en/of vermindering van waterkwaliteit. Op de kaart zijn de meest relevante gegevens uit de klimaateffectatlas gecombineerd. gecheckt en verbeterd door regionale specialisten.

Bodemkaart

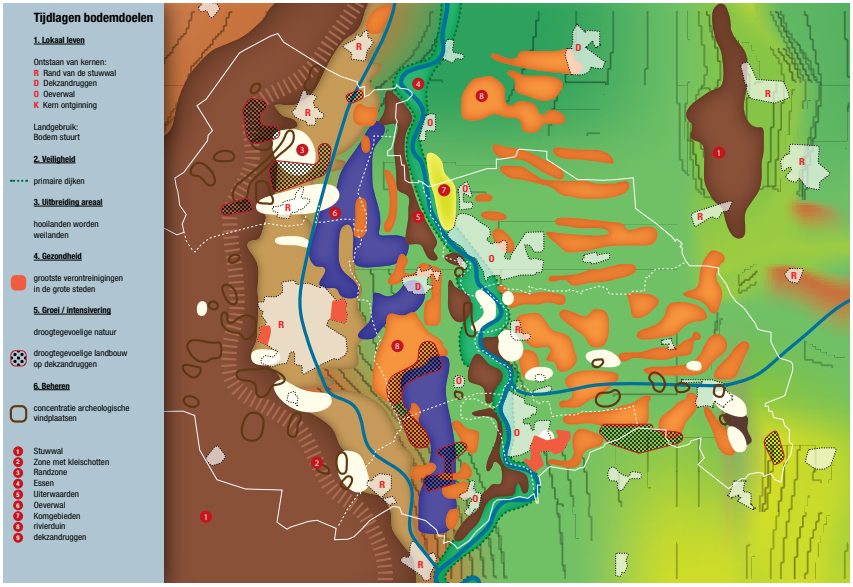

Hoeveel kost dat dan?

Via het project **Clicotool** wordt een instrument ontwikkeld om een indicatie te krijgen van de kosten, die optreden wanneer men zich niet op de klimaatveranderingen voorbereidt. In een **Valorius** project wordt een instrument gemaakt om een indicatie te krijgen van mogelijke baten van klimaatveranderingen.

STAP 2: BASISINFORMATIE

Bij een voldoende aangetoonde urgentie kan een visietraject gestart worden. Dit visietraject moet goed worden voorbereid. Voor de natuurlijke alliantie gaat het dan om basiskaarten voor bodem, water en groen.

De **analysewijzer** van de natuurlijke alliantie is een hulpmiddel voor een inventarisatie van deelaspecten, die voorsorteert op een integratie. In die wijzer worden twee aspecten behandeld.

Als eerste wordt het huidige regionale systeem als basis ingetekend. Voor de bodemkaart betreft het bijvoorbeeld de belangrijkste bodemsoorten en hoogteverschillen.

Ten tweede wordt de betekenis van de bodem en de ondergrond voor generieke maatschappelijke doelen aangegeven.

Daarvoor wordt een historische indeling gebruikt. Vanaf het begin van onze maatschappij vormen bodem, water en groen belangrijke pijlers van de samenleving. In de loop van de tijd zijn ze voor steeds meer doelen ingezet en gebruikt.

We onderscheiden:

1. **Lokaal leven:** vanaf het begin van de mensheid is bijvoorbeeld water belangrijk geweest voor drinken en vervoer
2. **Veiligheid:** vanaf ca. 1000 is dit aspect richtinggevend geworden voor het waterbeleid. Nederland werd omdijkt
3. **Uitbreiding areaal:** dit betreft de inpolderingen en droogmakerijen vanaf ca. de 16e eeuw.
4. **Gezondheid:** vanaf ca. 1900 is gezondheid een nieuw item, denk aan de stedelijke rioleringen
5. **Groei&intensivering:** na WO II hebben grootschalige uitbreidingen plaatsgevonden en zijn veel gebieden aangepast aan intensief gebruik.
6. **Beheren en bewaren:** vanaf ca. 1990 is de nadruk komen te liggen op behoud van bijzondere gebieden en waarden, zoals archeologie en natuurwaarden.

De drie basiskaarten van bodem, water en groen worden gecombineerd tot een landschapskaart. Op die kaart is te zien welke delen van bodem, water en groen bepalend zijn voor de regionale ruimtelijke hoofdstructuur.

Landschapskaart

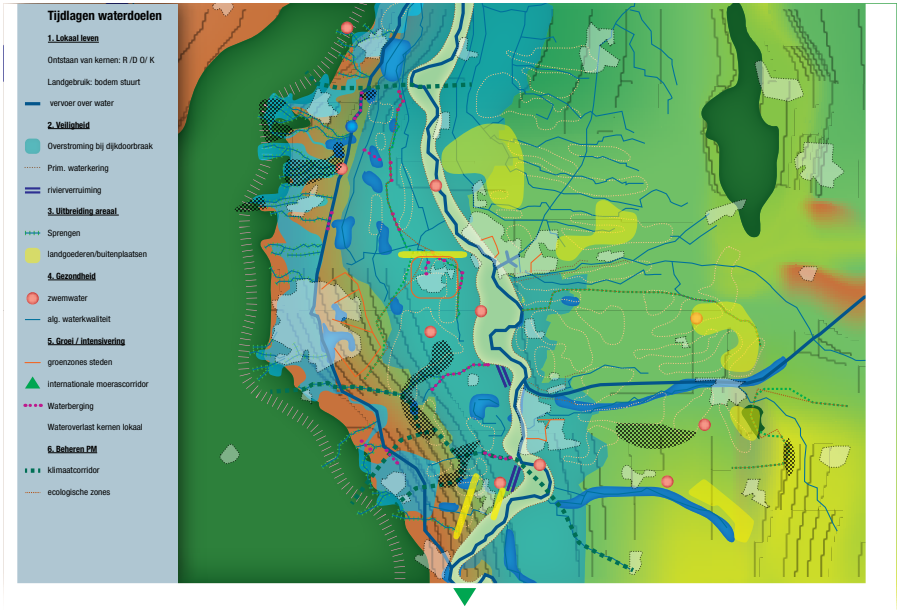

STAP 3: VERGEZICHT

Wanneer de basisinformatie is verzameld wordt een klimaat (of: schets-) atelier gehouden. In het klimaatatelier geven de regionale deskundigen een toelichting op de situaties en analyses van bodem, water en groen. Door de sectorale organisatie van onze maatschappij is het van belang dat de regionale deskundigen worden betrokken van verschillende afdelingen, diensten en organisaties.

Dan krijgt men een toelichting over het van toepassing zijnde **gidsmodel**. Dit zijn beeldende schema's die per landschapstype een indicatie geven van kansrijke ruimtelijke structuren voor klimaatadaptatie. Dit gebeurt in drie lagen: bodem en water, regio en stad/ randen. Recente versies van de gidsmodellen zijn te vinden op www.gidsmodellen.nl.

U kunt ook gebruik maken van www. deltabeeldbank, nl, waarop honderden gratis te gebruiken inspiratiefoto's te vinden zijn.

Tenslotte worden aan de hand van een kwetsbaarhedenkaart vergezichten geschetst op drie schaalniveaus: regio, stad of dorp én wijk of buurt.

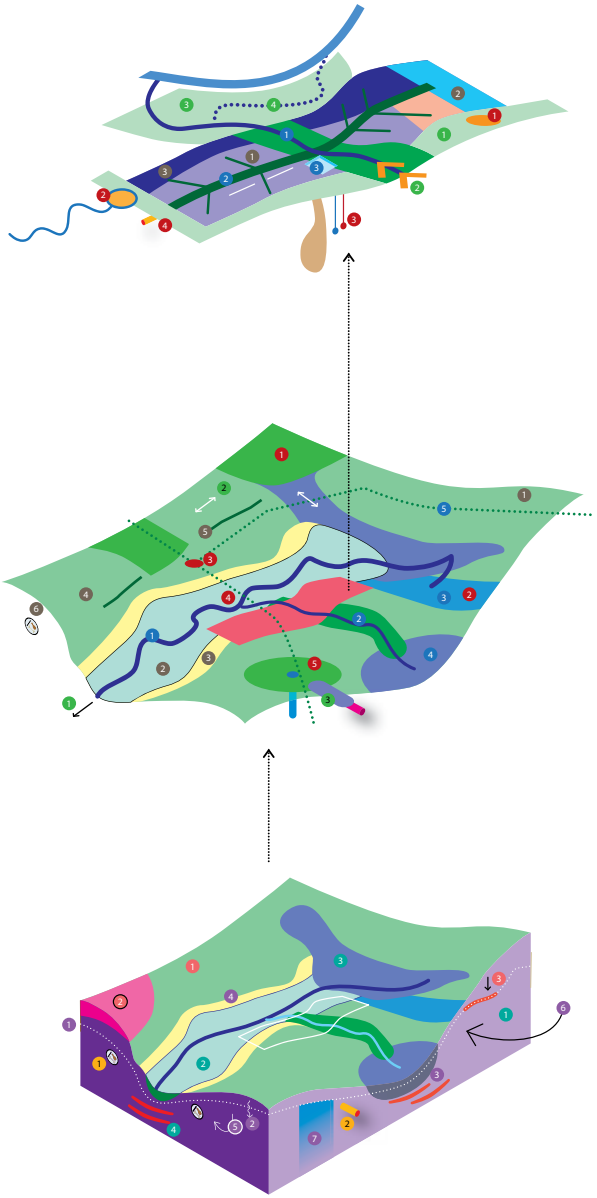

Gidsmodel dekzand

III - KANSEN STEDELIJK GEBIED

A Bodem en water
1 droge gebieden met infiltratie
2 natte gebieden met berging
3 fluctuatiegebieden

B Blauwgroen netwerk
1 beekdal berging en infiltratie
2 wadistructuur, groene en grijze goten
3 waterpleinen en schaduwpleinen

C Randen als klimaatbuffer
1 groene randen, veel randlengte
2 windcorridor
3 stadsweide: berging en recreatie
4 beek- en rivierarmen oud/ nieuw

D Impuls lokale economie
1 stadslandbouw in randen
2 energiewinning bij zuivering
3 Opruimen verontreinigingen koppelen aan KWO en geothermie
4 energie uit riool

II - KANSEN REGIO

A Bodem en water
1 droge gebieden met infiltratie
2 natte gebieden met berging
3 fluctuatiegebieden
4 bodemverbetering tbv watervasthouden
5 erosie tegenegaan met graften
6 archeologie beschermen

B Blauwgroen netwerk
1 beek hermeanderen voor berging en vertraagd afvoeren
2 netwerk met overige beekjes en natte zones
3 kwelzone:s benutten voor natuur
4 veengebied blijft nat, aanvullen met water uit stad
5 bomen langs routes tbv schaduw en biomassa

C Impuls biodiversiteit
1 moerascorridor: beter en groter
2 alle natuurgebieden (droog en nat) vergroten en verbinden
3 tijdelijke natuur boven ondergrondse infra

D Impuls regionale economie
1 energie uit groen, zon, wind en water
2 waterwinning van kwelwater, ook om moeras nat te houden
3 regionale fietsroutes door kernen heen, horeca op knooppunten
4 kanoroutes
5 zorgboerderijen, bv in natuurgebied boven waterwinning

I - UITGANGSSITUATIE BODEM EN WATER

A Bodemsoorten
1 dekzand
2 beekdal met klei
3 veen
4 stagnerende lagen

B Reliëf
1 dekzandrug
2 es
3 bodemdaling door klink

C Water
1 grondwaterstand
2 Infiltratie
3 staand grondwater en veen
4 fluctuatiezone
5 lokale kwel
6 regionale kwel
7 watervoerende lagen

D Menselijke invloed
1 archeologie
2 leidingen

STAP 4: REGIONALE OPGAVEN

De resultaten van één of meerdere klimaatateliers worden samengevat in twee kaarten met regionale opgaven.

De **kaart Veerkracht** geeft een samenhangend idee met behoud en doorontwikkeling van de huidige ruimtelijke hoofdstructuren. Deze ontwikkeling is gericht op het robuust maken van de regio voor klimaatveranderingen.

Op de Veerkrachtkaart van regio Stedendriehoek is een van de opgaven gericht op veiligheid hoogwater, bijvoorbeeld door met oude 'dijk' wegen om compartimenten te scheiden. Een andere opgave richt zich op de kwetsbare overgangszone tussen Veluwe en IJsselvallei.

De veranderingen in het klimaat bieden economische kansen, denk aan energiewinning uit het (warmere) oppervlaktewater, stadslandbouw en benutten van de intensere kwelstromen voor drinkwater en schoon proceswater. Deze opgaven zijn weergegeven worden aangegeven op de **kaart Regionale Economie**.

Veerkracht

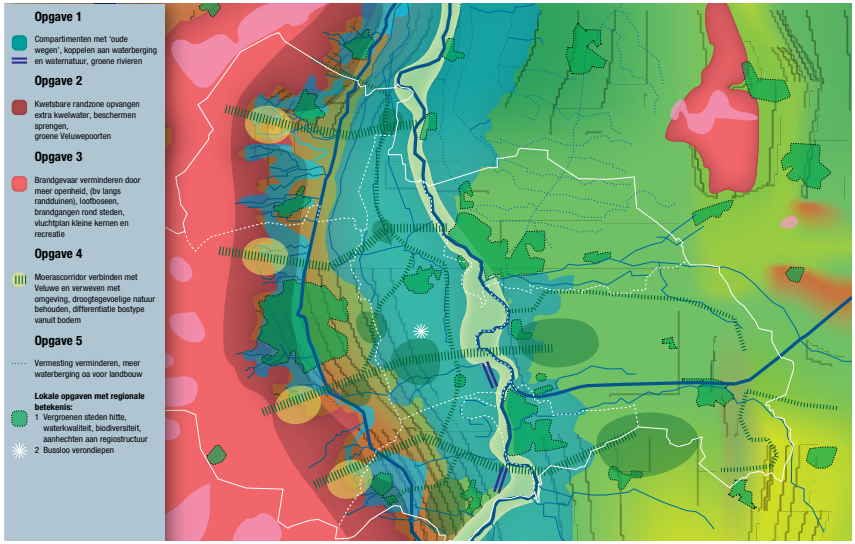

Regionale economie

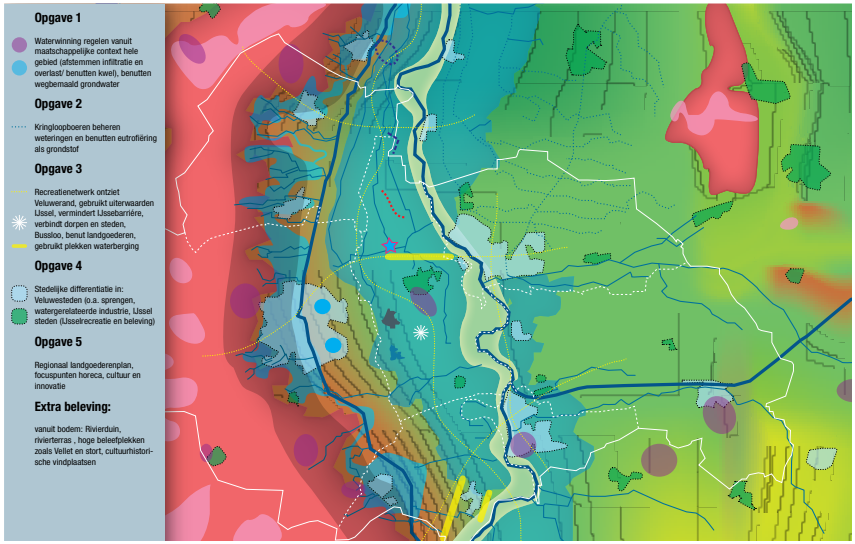

STAP 5: STRATEGIE

Tenslotte moet dit alles geborgd worden, bijvoorbeeld in een strategiedocument voor de natuurlijke alliantie.

Een strategiedocument moet een resultaat zijn van een reeds doorlopen proces. Niet vaak zal klimaatadapatatie tot een apart spoor leiden, veel vaker zal het thema in andere sporen geïntegreerd moeten worden. Hierbij volgen suggesties voor de stappen 1,2 en 4, die de effectiviteit van dit proces kunnen verhogen.

Stap 1: Urgentie

- Geef route aan op welke wijze nader onderzoek gedaan kan worden, bijvoorbeeld als ernstige klimaatgevolgen verwacht worden.
- Maak een beleidsscan van het huidige beleid, en geef vervolgens aan welke beleidsdelen aangepast of gerealiseerd moeten worden.

Stap 2: Basisinformatie

- Maak de analyses samen, gebruik de lokale en regionale expertkennis.

Stap 4: Regionale opgaven

- Maak heldere keuzen op hoofdlijnen.
- Focus eerst op regionale opgaven, en probeer opgaven van andere schaalniveaus (stad, wijk of buurt) daaraan te koppelen.
- Geef route aan op welke wijze kaarten met opgaven worden gebruikt bij ruimtelijke ontwikkelingen van buurten of wijken.

Tenslotte volgen suggesties voor de strategie zelf. Dit is altijd maatwerk, een format is niet te geven.

- Maak een afwegingskader voor het beoordelen van initiatieven die door externe organisaties of burgers worden ingebracht.
- Geef aan welke organisaties verantwoordelijk zijn voor welke onderdelen.
- Benoem en borg randvoorwaarden, zoals opleiding en informatievoorziening .
- Zorg ervoor dat keuzen worden opgenomen in beleids- en uitvoeringskaders
- Stel een werkgroep in die de uitvoering van de visie begeleiden en de monitoring en evaluatie uitvoert.
- Wijs ambassadeurs aan die de werkzaamheden legitimeren en zorgdragen voor de verbindingen tussen overheden, bedrijven en burgers.
- Daag politieke partijen uit om duidelijke standpunten in te nemen. activeer en mobiliseer netwerken om de samenwerking vorm te geven.
- Maak een uitvoeringsaanpak met prioriteiten, welke verbindingen met plannen en projecten van partners en op welke termijn acties worden uitgevoerd.
- Beweeg mee met bestaande plannen en organisaties.

De lakenindustrie en de bierbrouwerijen waren in de middeleeuwen belangrijk voor de economie van Amersfoort. Beide dankten dit mede aan de hoge waterkwaliteit. In het begin van de 15e eeuw waren er ongeveer 100 brouwerijen in de stad (Bruit van d' Eem, deel I, pagina 108).

BIOGRAFIE VAN DE NATUURLIJKE ALLIANTIE

4

De oorsprong van de Natuurlijke Alliantie ligt in de Lagenbenadering. Door de combinatie met de Waterambitieladder en de Waterschalen is aan de hand van praktijkervaringen de aanpak van de Natuurlijke Alliantie ontwikkeld.

4.1 OORSPRONG

LAGENBENADERING

De Lagenbenadering van het voormalige ministerie van VROM (zie o.a. Nota Ruimte, ruimte voor ontwikkeling, 2006) onderscheidt drie lagen: Ondergrond, Netwerken en Occupatie.
Het denken volgens het principe van de lagenbenadering is in de ruimtelijke ontwikkeling breed ingeburgerd. De praktijk laat zien dat het vooral een instrument is voor ruimtelijke analyses; de methode blijkt weinig gebruikt te zijn als leidraad voor ruimtelijke planvorming.

Dit komt mogelijk doordat de drie lagen als gelijkwaardig worden benoemd en omdat aan de laag van de bodem en ondergrond (en het natuurlijke systeem) weinig economische relevantie werd toegedacht. De laag werd bovendien onderling versnipperd door het gebrek aan samenwerking en interactie tussen vertegenwoordigers van bodem, water en landschap.

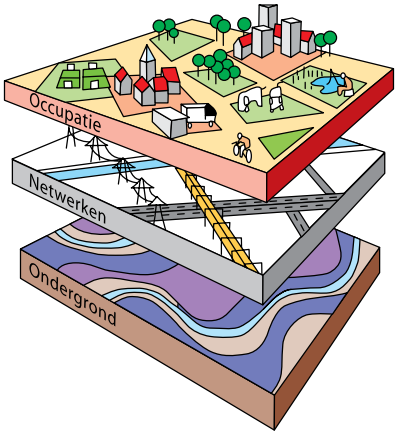

WATERAMBITIELADDER

Melbourne
Een groep onderzoekers rond Suzanne Brown van de Monash universiteit van Melbourne heeft een ambitieladder voor waterbeleid ontwikkeld. Men heeft een indeling gemaakt met een aantal tussenstappen tussen een 'water supply city' tot een 'water sensitive city' (hele stadstructuur en voorzieningenaanbod van gemeente op klimaat aangepast).

Waterschalen
De Australische methode is in opdracht van waterschap Rivierenland voor de Nederlandse context doorontwikkeld tot de Waterschaalmethode. Dit is gedaan door Marjolein Reijnierse, Peter Groenhuijzen en Vincent Grond. De waterdoelen zijn ingedeeld via een historische ordening: van 'veiligheid hoogwater' (vanaf ca. jaar 1000) tot 'ordenen met water' (ca. 2000). Twee niveaus geven verdere groeikansen aan: 'waterrobuust' en 'sluiten waterkringloop', waarin het water een synergie aangaat met andere aspecten. De doelen zijn gegroepeerd in 6 ambitieniveaus.

De waterschaalmethode is goed bruikbaar voor het structureren van de verschillende waterbelangen en voor inzicht in de ambities vanuit het waterbeleid. De integratie met andere ruimtelijke belangen lukte niet goed genoeg, omdat men water teveel als deelbelang bleef zien. Dat bleek onder andere in watervisies voor Nijmegen en Arnhem.

De waterschalen

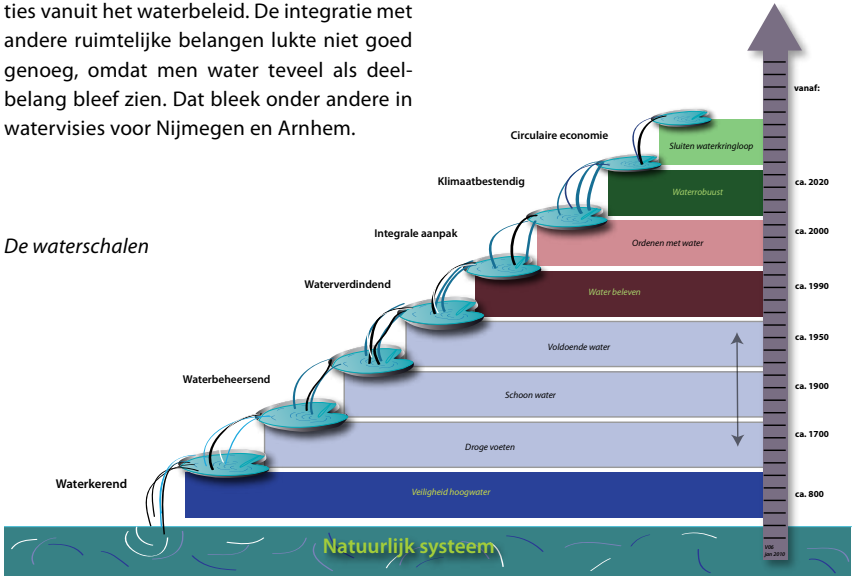

4.2 ALLIANTIEBENADERING

Natuurlijke Alliantie
De ervaringen wezen op de noodzaak om water meer integraal op te pakken. Daarvoor is de onderste laag van de Lagenbenadering (ondergrond) meer expliciet uitgewerkt als alliantie van bodem/ondergrond, water en groen. Die alliantie heeft de naam 'Natuurlijke Alliantie' gekregen.

Dit gedachtegoed vond direct veel weerklank en werd geadopteerd door o.a. SKB. In praktijkprojecten is de gedachte verder geconcretiseerd.

In een serie van **klimaatateliers** voor Gelderse gemeenten is de visie ontstaan welke processtappen zou moeten worden genomen en welke hulpmiddelen bij die stappen effectief zijn. Deze visie is ontwikkeld door Vincent Grond, Hasse Goosen en Paul Stein. De introductieworkshops van het Actieprogramma Water en Ruimte hebben hier ook aan bijgedragen.

De methode is op regionale schaal toegepast voor de **regio Stedendriehoek**. In dit project bleek de kracht van de regionale aanpak en het werken met regionale opgavenkaarten. Dit project leverde een bruikbaar format op voor andere regionale planprocessen en samenwerkingen. Hierbij is samengwerkt door Ron Nap, Matthijs van den Brink, Peter Duteweert, Wessel Doorn en Vincent Grond.

De methode is voor het eerst toegepast op gemeentelijk niveau voor de **gemeente Amersfoort**. In Amersfoort bleek de methode een goed handvat voor meer interne samenwerking en ook om klimaatadaptatie op de gemeentelijke agenda te krijgen. Deze plannen zijn gemaakt door Hasse Goosen, Vincent Grond en specialisten van waterschap Vallei en Veluwe en gemeente Amersfoort.

AlliantieBenadering
Door het succes van de Natuurlijke Alliantie werden vragen gesteld over de hoe om te gaan met de andere belangen. Daartoe is wederom gebruik gemaakt van de Lagenbenadering. Als tweede alliantie zijn de lagen van Occupatie en Infrastructuur samengevoegd

Lagenkaart van Amersfoort

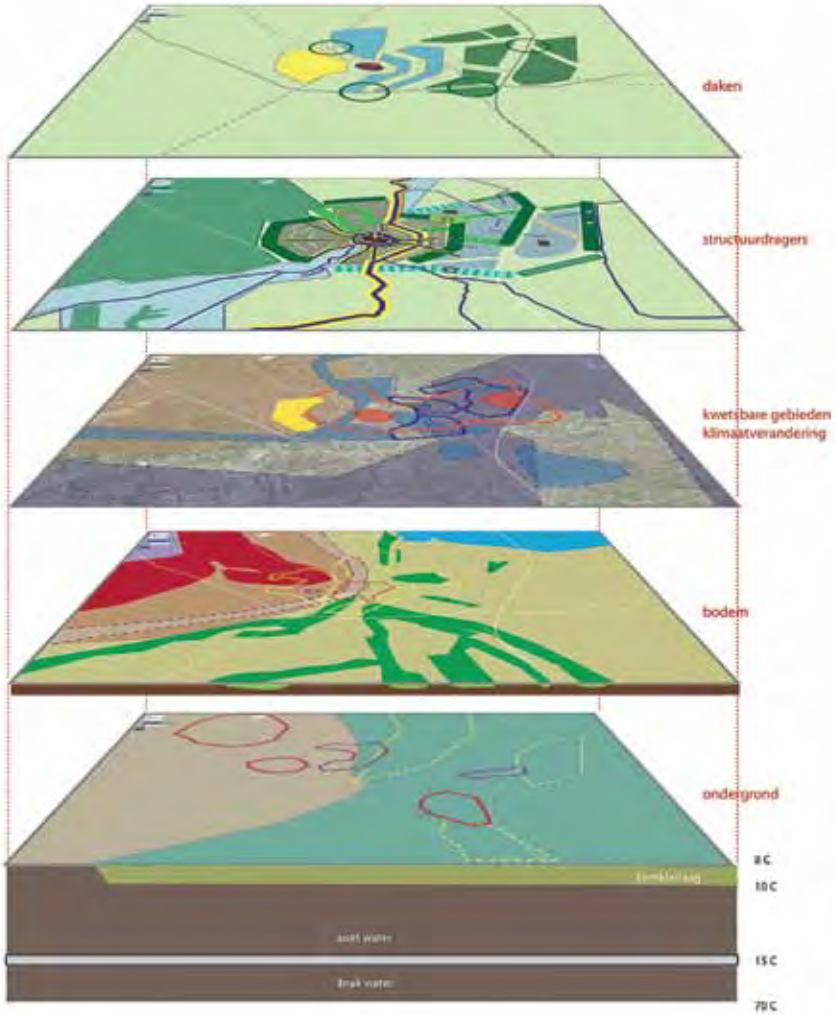

in de Alliantie van 'Bebouwing en Infrastructuur'. Milieu- en hinderzones worden hier ook bijgerekend.

In de derde alliantie komt het sociale domein aan de orde, zoals zorg, welzijn, werkgelegenheid en sociale cohesie. Dit is de alliantie van Mens en Maatschappij.

De natuurlijke alliantie wordt vaker toegepast, de andere twee allianties nog maar sporadisch. Via nieuwe projecten kan dat gaan gebeuren, de stappen en tools van de natuurlijke alliantie kunnen daarvoor gebruikt en aangepast worden. Inmiddels is de AlliantieVereniging opgericht die dit wil bevorderen en coördineren. Dit in samenwerking met SKB die haar focus richt op de kennisoverdracht.

COLOFON

De folder is een van de resultaten van de Showcase 'De natuurlijke alliantie in het gebiedsproces' van SKB. In de showcases van SKB staan voorbeelden en methoden centraal die de duurzame ontwikkeling van de ondergrond bevorderen.

SKB | Sonja Kooiman | sonja.kooiman@skbodem.nl
Waterschap Vallei & Veluwe | Martin van Meurs | mvanmeurs@vallei-veluwe.nl
Gemeente Amersfoort | Paul Camps | ppj.camps@amersfoort.nl
SBRCURnet | Geert-Jan Verkade | geert-jan.Verkade@SBRCURnet.nl
GrondRR | Vincent Grond | vincent@grondrr.nl

Voor de toelichting van de methode in deze brochure is gebruik gemaakt van drie projecten, buiten het SKB kader:

- De klimaatateliers voor Gelderse en Duitse gemeenten, door de provincie Gelderland, Universiteit Aken, CAS/ Alterra en GrondRR.
- De natuurlijke alliantie van Amersfoort, door de gemeente Amersfoort, waterschap Vallei en Veluwe, CAS/ Alterra en GrondRR.
- De natuurlijke alliantie van de regio Stedendriehoek, door de Omgevingsdienst Vallei IJssel, Hydrologic, waterschap Vallei en Veluwe, CAS/ Alterra en GrondRR.

Deze brochure is geschreven door Vincent Grond en Geert-Jan Verkade met medewerking van Sonja Kooiman, Hasse Goosen, Martin van Meurs en Paul Camps.

www.alliantievereniging.nl

Mei 2014

AlliantieVereniging

Henk Posthuma, Gemeente Epe:
De natuurlijke alliantie is een concept voor samenwerking.

Peter Groenhuijzen, Van Hall Larenstein:
De focus van de natuurlijke alliantie op bodem, water en groen versterkt de verbinding tussen onze opleidingen. Het draagt bij aan het integraal en duurzaam denken dat wij beogen voor onze studenten.

Igor Jellema, Provincie Gelderland:
De natuurlijke alliantie identificeert de authentieke landschapskwaliteiten van een gebied aan de hand van bodem, water en groen. Dat levert een logisch maar vaak vergeten handelingsperspectief op voor ons streven naar ruimtelijke kwaliteit.

Katharina Lohmann, Landesbetrieb Wald und Holz NRW:
Nach diesem Klimaatelier, habe ich viel über das Thema Klimawandel und die von euch initiierte Art der Bearbeitung des Themas nachgedacht. Die Stadt Neukirchen Vluyn wird sehr davon profitieren.

Erna van de Peppel, gemeente Renkum:
Als vertegenwoordiger van het sociale domein dacht ik aanvankelijk: is het wel zinvol dat ik naar dat klimaatatelier ga? Maar tijdens het atelier voelde ik me gegrepen door het thema en dacht: Ja, hier moeten we iets mee.

Henk Kuijpers, Gemeente Apeldoorn:
Met de natuurlijke alliantie maak je je deelgenoot van een opgave van een ander. Als die ander dat ook doet heb je echt een 1+1=3 situatie.

Ad Koolen, Van Hall Larenstein:
We hebben dit jaar voor het eerst de natuurlijke alliantie als methode gebruikt voor gebiedsanalyse. Nooit eerder begrepen de studenten na twee dagen al zoveel van het landschap.

Marion May-Hacker, Stadt Neukirchen-Vluyn:
Gefreut hat mich insbesondere die Aussage der Mitarbeiterin der Kindertagesstätte, dass Sie ihr Lebensumfeld in der Stadt jetzt mit anderen Augen betrachtet, sie sich mehr Gedanken über den Sinn der Bäume, das öffentliche Grün macht.

Bram Klouwen, Companen:
De alliantiebenadering biedt een transparante werkwijze voor integraal werken. Het is een open benadering die ruimte biedt aan vakdisciplines en deze op een intelligente wijze aan elkaar verknoopt. Hierdoor voelen alle betrokkenen zich serieus genomen. Resultaat: 1 + 1 = 3.

Joke van Wensem, Technische Commissie Bodem:
De natuurlijke alliantie vestigt de aandacht op de integratie van bodem, water en groen en maakt daarmee ook de noodzaak tot afstemming binnen het bodemdomein zichtbaar.

Larissa Mathiszik, Handwerkskammer Düsseldorf, Referentin für Klimaschutz und Öffentlichkeitsarbeit:
Das Klimaatelier in Alpen zum Thema Klimaanpassung förderte einen interessanter Austausch zwischen unterschiedlichen Fachexperten. Mit diesem interdisziplinären Veranstaltungsformat konnten alle Beteiligten trotz unterschiedlichem Wissensstand und beruflicher Herkunft auf einer Ebene diskutieren und gemeinsam potentielle Lösungsvor-

Gemma van Eijsden, Bodem plus / RWS:
De natuurlijke alliantie is een schatkamer voor vakmensen, bedrijven én bewoners van bodem, water en openbare ruimte. Hiermee opent een schatkamer van ideeën waarmee concrete praktijken mogelijk zijn.

Peter Duteweert, Waterschap Vallei en Veluwe:
Het is verbluffend om te zien welke extra ideeën deze methode oplevert.

skb
duurzame
ontwikkeling
ondergrond

Postbus 420
2800 AK Gouda
Tel. 0854 - 86 24 30
programmabureau@skbodem.nl
www.skbodem.nl

Vormgeving: Van Lint in vorm (8040)